

İşbilen, A. (2024). Doğu Türkistan'da Uygurcanın geleceği: çocuk gazeteleri ile kültürel ve dilsel sürekliliğin sağlanması, *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, Özel Sayı*, 21-28.

DOĞU TÜRKİSTAN'DA UYGURCANIN GELECEĞİ: ÇOCUK GAZETELERİ İLE KÜLTÜREL VE DİLSEL SÜREKLİLİĞİN SAĞLANMASI

Ayça İŞBİLEN*

Öz: Uygurca, UNESCO'nun hazırlamış olduğu "Tehlike Altındaki Diller Atlası"nda yer almasa da uzun süredir iç ve dış tehditlere direnerek hayatta kalma mücadelesi vermekte olan bir Türk lehçesidir. Türk dilinin ve kültürünün yayılmasına öncülük eden Uygurcanın yaşaması, gelecek nesillerin kendilerini ve birbirlerini tanımaları için hayati bir önem taşımaktadır. Çünkü dil, sadece bir iletişim aracı olmanın ötesinde kültürel kimliği ifade eden duygusal ve sosyal becerileri güçlendiren bir vasıta. Bu sebeple dili güvence altına almak bir milleti ortak geleceğe hazırlama yolunda atılacak ilk adımdır. Bu temel amaç doğrultusunda, gazetelerin tarih boyunca üstlendikleri işlev göz önünde bulundurularak tarihimizdeki ilk çocuk gazetesinin kuruluş amacından ilham alan çalışmamız, Uygurcanın yaşaması için somut bir öneri sunmaktadır. Bu bağlamda çocuk gazetelerinin, genç nesiller arasında dilin yaygınlaşmasında, dile karşı duyarlılık geliştirilmesinde ve dilin itibar kazanmasında etkili olacağı öngörülmektedir. Doğu Türkistan'da çocukların kendi kültürlerine olan aidiyet duygusunu artırmak, kültürel mirası korumak ve gelecek nesillere aktarmak amacıyla hazırlanan çalışma, toplumun sosyal bağlarını güçlendirmek ve dilin sürekliliğini teşvik etmek için umut verici bir perspektif sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Doğu Türkistan, Uygurca, kültürel miras, çocuk gazetesi, kültür, dil.

THE FUTURE OF UYGHUR IN EAST TURKESTAN: ENSURING CULTURAL AND LINGUISTIC CONTINUITY THROUGH CHILDREN'S NEWSPAPERS

Abstract: Although Uyghur is not included in the "Atlas of Endangered Languages" prepared by UNESCO, it is a Turkic dialect that has been struggling to survive by resisting internal and external threats for a long time. The survival of the Uyghur language, which pioneered the spread of the Turkic language and culture, is of vital importance for future generations to get to know themselves and each other. Because language is not only a means of communication, but also a tool that strengthens emotional and social skills that express cultural identity. For this reason, securing the language is the first step towards preparing a nation for a common future. In line with this basic purpose, our study, inspired by the purpose of the establishment of the first children's newspaper in our history, considering the function of newspapers throughout history, offers a concrete proposal for the survival of the Uyghur language. In this context, it is predicted that children's newspapers will be effective in spreading the language among young generations, developing sensitivity towards the language and gaining the reputation of the language. The study, which was prepared with the aim of increasing the sense of belonging of children to their own culture, preserving the cultural heritage and transferring it to future generations in East Turkestan, offers a promising perspective to strengthen the social ties of the society and promote the continuity of the language.

* Doktora Öğrencisi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balkan Çalışmaları Ana Bilim Dalı, aycaisbilen24@trakya.edu.tr

 ORCID ID: 0009-0004-5574-8371

Keywords: *East Turkestan, Uyghur, cultural heritage, children's newspaper, culture, language*

Doğu Türkistan gerek topraklarının genişliği ve stratejik konumu, gerek sınır komşuları, gerekse kendi içindeki çeşitliliği ve zenginliğiyle tarihi boyunca diğer milletler tarafından cezbedici bir coğrafya olmuştur. Doğuda Çin ve Moğolistan, kuzeyde ve batıda Batı Türkistan ve Afganistan güneyde ise Kişmir ve Tibet ile sınırı bulunan (Buğra, 1952, s. 5) Doğu Türkistan, zorlu coğrafi koşulları ve toplum alanına uzanan çatışmalara rağmen nihai amaçlarına ulaşarak kimliğini korumayı başarmış bir memleketir. Tarihi İpek Yolu üzerinde bulunan bu memleketin geçmişten bu yana doğasına işlenen farklı din ve dil zenginliği mevcut durumda savunmasız bir hale gelmeye başlamıştır.

Doğu Türkistan'da konuşulan dil, Altay kolu dillerinden Türk dilleri grubuna mensup olan Uygurcadır (Tuna, 2012, s. 44). Uygurca, Çin'in resmî olarak tanıdığı bir dil olsa da çeşitli kültürel ve dilsel baskılara maruz kalması sebebiyle geleceği endişe verici bir vaziyettedir. Özellikle Çin hükümetinin aldığı kararlar neticesinde eğitimin tüm kademelerinde Uygurca kullanımının aşamalı bir şekilde kaldırılması (Emet, 2007, s. 542) bu dilin uygulamada tehlikede olduğu gerçeğini gözler önüne sermektedir. Böylelikle kullanım alanı sınırlanan Uygurca, yerini Çinceye bırakmaya hazır hale getirilmiş ve adeta bir dil, ölüme terk edilmiştir. Burada önemli olan dil ve millî bilinci korumak ve bu değerleri gelecek nesillere aktarmaktır.

Tarihte, kolektif bilincin ve dil bilincinin oluşumunda gazetelerin önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Özellikle Batılılaşma hareketlerinin başlangıç dönemlerinde gazeteler, toplumu bilgilendirme ve eğitme işlevi üstlenmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun Tanzimat dönemi, bu sürecin belirgin bir örneğidir. Tanzimat reformları sırasında gazeteler, halkı yenilikler ve reformlar hakkında bilgilendirmiş, toplumsal değişimlere adapte olmalarına yardımcı olmuştur (Işık-Köktürk, 2024, s. 56). Toplum hafızasına doğrudan katkıda bulunan gazetelerin haber verme işlevi öncelikli amaç gibi düşünülse de gazeteler topluma bir düşünceyi kabul ettirme, toplumu o düşünceye ikna etme gibi güçlü bir etkiye sahiptir (Tokgöz, 1981, s. 13). Bu bağlamda, gazeteler yalnızca bilgi yayma aracı değil, aynı zamanda toplumsal bilinçlenme ve birliğin sağlanmasında etkili bir mecra olarak işlev görmüştür. Benzer bir durum Millî Mücadele döneminde de karşımıza çıkmaktadır. Bu dönem hareketlerinde gazeteler, halkı milli kültür ve bilincini ayakta tutma ve ulusal kimlik oluşturmada önemli bir platform sağlamıştır (Ayhan, 2008, s. 78).

Bu çalışma, Doğu Türkistan'da konuşulan Uygurcanın, UNESCO'nun yayımladığı Tehlike Altındaki Diller Atlası'nda yer almamasına karşın belirgin biçimde karşılaştığı tehlikelerden korunması ve paha biçilemez hazinelere sahip bir coğrafya olan Doğu Türkistan'da, çocuklar tarafından bilinip konuşulması için atılacak adımlara itici güç oluşturması sebebiyle önem taşımaktadır. Zira bir dilin geleceği çocukların ellerindedir. Dili yaşatacak olan çocuklardır. Dolayısıyla dil bilinci evvela çocuklara kavratılmalıdır. Tarihte Osmanlı İmparatorluğu'nda Balkan Harbi öncesi ve sonrasında örneklerini gördüğümüz çocukları eğitmek, bilinçlendirmek ve çocuklara millî hassasiyet kazandırmak amacıyla çıkarılan çocuk gazetelerinin (Türel, 2023, s. 26) benzeri Uygurcanın kullanım alanının artması ve dilsel sürekliliğinin sağlanması için çıkarılabilir. İçinde yaşadığımız teknoloji çağında bu kitle iletişim aracını elimizdeki teknolojik imkânlarla şekillendirerek, Doğu Türkistan'da yaşamakta olan çocukları Uygurcanın geleceği konusunda doğru bir şekilde bilinçlendirmeyi amaçlamaktayız. Bu çalışma, çocuk gazeteleri aracılığıyla dilin sürekliliğini sağlanmasına yönelik bir yaklaşım sunmaktadır. Çalışmada ilk olarak Doğu Türkistan'ın ve Uygurcanın tarihsel ve kültürel arka planı ile Uygurcanın mevcut durumu ele alınacak. Daha sonra dil-kültür ilişkisi incelenecek, ardından çocuk gazetelerinin dil ve kültür sürekliliğinin sağlanmasındaki rolü irdelenecektir. Son olarak Uygurcanın devamlılığını sağlamaya yönelik önerimiz, çocuk gazetesinin tarihteki ilk örneği ile karşılaştırmalı analiz metodu kullanılarak karşılaştırılacaktır.

1. Doğu Türkistan ve Uygurca: Dilsel Kültürel Miras ve Tarihî Arka Plan

1.1. Doğu Türkistan'ın Dilsel Kültürel Mirası

Uluğ (Büyük) Türkistan, beş milyon kilometre karelik, asırlarca çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmış kadim bir coğrafyadır. Doğu ve Batı Türkistan, Uluğ (Büyük) Türkistan'ı oluşturan iki ana bölgedir. Pakistan, Hindistan, Tibet, Moğolistan ve Çin gibi ülkelerle komşu olan Doğu Türkistan da Türk halklarının yurdu olarak ifade edilen Büyük Türkistan'ın parçasıdır ve Asya kıtasının tam ortasında yer almaktadır (Alptekin, 1975, s. 19).

Doğu Türkistan, tarihî İpek Yolu üzerinde bulunmasından dolayı tarih boyunca Doğu-Batı alışverişine geçit sağlamış, Çin ile Orta Asya, Orta Doğu ve Avrupa arasındaki salt ticaret değil, kültür yollarını da birbirine bağlayarak bir medeniyet kavşağı oluşturmuştur (Tuna, 2012, s. 34). Bu kültürel iç içelik doğal olarak dil, edebiyat, müzik, mutfak gibi kültür öğelerine yansımış, derin ve zengin bir tarihî birikim yaratmıştır.

Doğu Türkistan'ın tarihindeki en önemli olaylardan biri Uygurların 9. yüzyılda Turfan'a gelerek göçebelikten yerleşik hayata geçip şehirleşmeleri olmuştur. Uygurlar, Türkler arasında yazılı kültürün gelişmesinde etkili olan ilk topluluktur. Budizm, Maniheizm ve Nasranî Hristiyanlık gibi dinlerin etkisiyle yazılı eserler vererek bölgedeki varlıklarına kök salmışlardır (Tuna, 2012, s. 34).

İslam'ın bölgeye gelişi ise Emevî Halifesi Abdülmelik döneminde Komutan Kuteybe'nin fetihleriyle başlamış Talas Savaşı ile de İslamiyet Orta Asya'ya yayılmış ve Orta Asya'dan Türkistan'a, buradan da Doğu Türkistan'a taşınmıştır. Özellikle Karahanlılar döneminde İslamiyet, Karahanlı Hükümdarı Satuk Buğra Han sayesinde bölgenin egemen dini haline gelmiştir. Böylelikle buluşan İslam ve Türk kültürü sayesinde, etkisi ve değeri çağlar boyu devam eden sayısız eserler ortaya çıkmıştır. Bu şaheserlere; Yusuf Has Hacip'in hükümdarlara öğütlerle seslenen *Kutadgu Bilig*'i, Kaşgarlı Mahmut'un Türk dilinin inceliklerini, gramerini ve söz varlığını ortaya koyduğu *Dîvânu Lugâti't-Türk*'ü, Edip Ahmet Yükeki'nin bilimin ışığını yansıttığı *Atabetü'l-Hakayık*'ı ve Ahmet Yesevi'nin dinî ve ahlakî öğretilerini aktardığı *Divan-ı Hikmet*'i örnek olarak verilebilir (Tuna, 2012, s. 35).

Doğu Türkistan'ın kültür coğrafyasında ortaya çıkan bu eşsiz eserler, dil vasıtasıyla dolaylı olarak bölgenin direniş aracı olmuş ve nesiller boyunca aktararak kültür birliğini sağlamıştır. Doğu Türkistanlı Türkler ile Türkiyeli Türkler arasında köklü ve bir o kadar da güçlü bir bağ ve millî birlik vardır. Örneğin Anadolu'daki Nasreddin Hoca, Doğu Türkistan'da Nesreddin Ependi olmuş. Dahası, folklorümüzün belkemiği olan atasözlerinin hem Anadolu'da hem de Doğu Türkistan'da aynı bağlamda kullanıldığına şahit olmalıyız: *"Ayağını yorganına göre uzat. (Putunni yotkanga karap uzat.)"*, *"Meyveli ağacı taşlarlar. (Taşni, mivelik yagaçka atarlar.)"*, *"Kaş yapayım derken gözü çıkartma. (Kaşlık kıhmen depköz çıkartma.)"*, *"Bir kahvenin kırk yıl hatırı vardır. (Bir gün tuz içgen yerge kırk gün selâm.)"*, *Sürüden ayrılanı kurt kapar. (Topdan ayrılgan koynı böri yer.)*. Bu nedenle her iki bölge, lehçelerinin farklı olmasına karşın birbirleriyle çok rahat iletişim kurup anlaşabilirler. Bu durum Türk dünyasının, dil etrafında sarsılmadan birleştiklerinin kanıtıdır. Ancak bu kuvvet, tarih boyunca diğer milletler tarafından tehdit olarak algılanmış ve söz konusu millî beraberlik gücü engellenmeye çalışılmıştır (Alptekin, 1975, s. 56-57).

Türk dünyasının ortak kültür hazinesi olan dil, kök salınabilecek en doğru ve güvenli topraktır. Bu sebeple dilin sürekliliğinin sağlanması, millî kimliğin yaşatılması yolundaki öncelikli hedeftir.

1.2. Uygurcanın Tarihî Gelişimi ve Günümüzdeki Durumu

Uygurca, Türk dillerinin güneydoğu koluna ait bir Türk lehçesidir. Doğu Türkistan (Şincan) bölgesinde, yaklaşık 20 milyon Uygur Türk'ü tarafından konuşulmakta olan bu lehçenin tarihî kökleri derine uzanmaktadır. Coğrafyanın zenginliğini sözvarlığı ve gramer

yapısında taşıyan bu dil, Doğu Türkistan dışında Özbekistan, Afganistan, Kırgızistan, Kazakistan, Avustralya, Kanada gibi pek çok ülkede konuşulmaktadır. (Doğan, 2014, s.1).

Uygur Devleti; Türkçe konuşup kendilerini birbirlerine yakın hissedilen tüm Orta Asya kavimlerini tek çatı altında toplamış ve kazandıkları zaferlerle birliklerini korumuş olan Göktürk Devleti'nin devamı olarak kabul edilmektedir. Göktürk Devleti'ne 300 yıl bağlı kalmış olan Uygurlar, devlet kurma ve yönetme tecrübelerini Göktürklerden miras almış, hâkimiyet sanatını onlardan öğrenmişlerdir. Göktürkler de Uygurlar da kendi Türklüklerini yaşayarak tek bir amaca hizmet etmişlerdir: Türk birliğini oluşturup tüm Türk yurtlarını tek bayrak altında toplamak. Bu amaç doğrultusunda II. Uygur Hükümdarı Bayan Çur Kağan da yapıtında tıpkı Bilge Kağan gibi, devlet kurma ülküsünden bahsederek Türk birliğini kurma yolundaki attığı adımları anlatmıştır (Ögel, 2001, s. 170-171).

Türk kültür ve kimliğinin izlerini tüm canlılığıyla bünyesinde taşıyan Uygurca, Doğu Türkistan'ın çeşitli bölgelerinde konuşulan farklı ağızlara sahiptir. Bu ağızlar arasında, dil bilgisel yapı, fonetik özellikler ve sözcükler açısından farklılıklar bulunmaktadır. Günümüz Uygur Türkçesi üç ağızdan oluşmaktadır. Bunlar: Edebî dil olarak kabul edilmiş olup neredeyse tüm Uygur dillerini kapsayan merkezî ağız, Doğu Türkistan'ın güney bölgesinde konuşulan Lopnor ağızı ve Doğu Türkistan'ın güneybatısında konuşulmakta olan Hoten ağızıdır. Geniş bir coğrafî yayılım gösteren Uygurca, tarihî seyir içinde çeşitli ideolojik ve siyasî sebepler neticesinde farklı alfabelerle yazılmıştır. Uygurlar, İslamiyet'i kabul etmeden önce kendilerine mahsus olan Uygur alfabesini kullanmış ancak İslamiyet'in kabulüyle birlikte Arap alfabesine geçmişlerdir. 20. yüzyılda yaşanan siyasî gelişmeler ise Uygurların Kiril ve Latin alfabesine geçmesine neden olmuştur. Ancak tercih edilen bu alfabeler de uzun soluklu olmamış ve tekrar Arap alfabesine geçilmiştir. Bugün Doğu Türkistan'da hâlen Arap alfabesi kullanılmaktadır (Doğan, 2014, s. 2).

Tarihte yazı geleneğini oluşturan ilk devlet olan Uygurlar, zaman içinde buldukları stratejik konumun da etkisiyle bu gelenekten koparılıp sürekli değişen bir yazı sistemine alışmak zorunda bırakılmışlardır. Bu durum şüphesiz Uygurcanın ve Uygur kültürünün gelişimi üzerinde olumsuz etkiler bırakmıştır. Sürekli değişen bir alfabe neticesinde okuryazarlık oranı düşmeye başlar, dile olan ilgi azalır ve sonunda dil küçülerek üretememeye başlar. Üretemeyen dil de doğal olarak dil istilalarına açık hâle gelir.

Doğu Türkistan, tarih boyunca Çin ve Rusya'nın uyguladığı çeşitli dil politikaları sebebiyle anadillerini kullanmakta pek çok kısıtlamayla karşılaşmışlardır. 1949 yılında başlayan çift dilli eğitim uygulaması seneler boyunca değişik dozlarda devam etmiştir (Emet, 2007, s. 542). Gerek eğitim gerekse toplumsal alanda getirilen kısıtlamalar, toplumun dil yeterlilikleri hususunda olumsuz etki yaratsa da Uygurların kendi dillerine olan hassasiyetlerinden ve sevgilerinden hiçbir şey götürmemiştir. Fakat elbette bu durum bir dilin bekası için oldukça endişe vericidir. Çünkü bir kültür diğer bir kültürün içinde eritmeye çalışılmaktadır. Bu durum Uygurca'yı resmîyette henüz tehlike altında göstermese de dilin devamlılığı konusunda önlemler almaya çağırılmaktadır.

2. Dilin Kültürel Kimlikteki Rolü

Dil; salt olayların, mekânların, duygu ve düşüncelerin ifade edilmesi için kurgulanmış bir araç değildir. Kültürle de yakından ilişkilidir ve bu nedenle toplumsaldır. Dil, bireyin kendini ifade etmesini sağlarken, toplumun kimliği de dille ifade bulur. Bu bağlamda, kültürel değerlerin başında dil gelmektedir (Kaplan, 1983, s. 45).

Bir toplumun bireylerini benzer yapan fiziksel özelliklerden ziyade, dildir (Crystal, 2010, s. 55). Bu nedenle, bir toplumun bireyleri kendi dillerinin konuşulmadığı yerlerde kendilerini yabancı hissederler. Anadilinden farklı bir dille ifade bulmak, tarih ve kimlikten büyük ölçüde kopmaya neden olur, bu da bir dil için son derece risklidir. Nüfusun geniş kesimleri kendini dile getirme yollarından mahrum bırakıldığında, ulusun politik ve toplumsal

temelleri zayıflar. Dillerimizi korumak, kendimizi ve farklılıklar içeren mirasımızı korumak anlamına gelir (Nettle, Romanie 2002, s. 49-50).

Dil; bir toplumun kültürel hafızası, tarih ambarıdır. Hiçbir toplum, hafızasını yitirmek istemez. Bu zeminden hareket edecek olursak dile yönelik gerçekleştirilecek herhangi bir tehdide karşı dikkat kesilmek her milletin öncelikli amacı olmalıdır.

Toplumun ortak ürünü ve hazineleri olan atasözleri, deyimler, halk masalları, ninniler ancak dil sayesinde bir sonraki kuşağa aktarılır. Dil ile kültür bütünlüğü de işte bu noktada ortaya çıkar. Kültürümüze ve millî kimliğimize sahip çıkmanın yolu dile sahip çıkmaktan geçmektedir. Aksi halde dilin kullanım alanı giderek küçülürse nesiller arasındaki iletişim sağlanamaz. Bu döngüde en önemli yük, dil hassasiyetini çocuklara aktarmayı başarmaktır. Bu sebeple dilin devamlılığını sağlamak için geliştirilecek stratejiler çocuklara yönelik olmalıdır. Çünkü çocuklar dillerini doğru öğrenmeye en elverişli oldukları zamandalardır. Dilin öneminin ve niteliğinin erken yaşlarda kavranması, dili yaşatacak olan bir bilinç öznesidir.

3. Çocuk Gazeteleri: Kültürel İletişimde Tarihsel Bir Rol

3.1. Tarihteki İlk Çocuk Gazetesi: Mümeyyiz

Tarihte ilk Türkçe çocuk gazetesi olan Mümeyyiz, 1869'da Sıdkı Efendi tarafından İstanbul'da yayımlanmaya başlayan aynı isimli gazetenin çocuk ekidir. Tanzimat Dönemi'nin yenileşme çabalarının yansıması olan Mümeyyiz, bu dönemin süreli yayınlarının içinde en uzun soluklu olanıdır. Toplamda 49 sayı olarak çıkan Mümeyyiz, çocukların ilgisini çekmek için renkli kağıtlara basılarak eğitici hikâyeler ve masallara, bilgilendirici metinlere, ahlakî öğütlere, ansiklopedik bilgilere ve fıkralara yer vermiştir (Bayram, 2005, s. 2-3).

Özellikle ilköğretim çağındaki çocuklar için hazırlanan Mümeyyiz, ahlaklı ve bilinçli nesiller yetiştirmek amacıyla çıkarılmıştır. Çocukların hem ahlakî hem de zihinsel gelişimlerinin sağlıklı bir şekilde ilerlemesini incelemiştir. Söylencelerden, halk hikâyelerinden, masallardan beslenerek yayın yapan gazete aynı zamanda kimliğine ve dinine bağlı ideal çocuk profilini anlatarak genç nesillere örnek olmayı hedeflemiştir (Kahya, 2024, s. 10).

19. yüzyılın ikinci yarısıyla birlikte hız kazanan gazetecilik ve çocuk dergiciliği çalışmaları, toplumda olan sosyal değişim ve dönüşüm dalgasının bir parçası olarak ortaya çıkmıştır. Toplumun, yaşanan bu değişim hareketlerine uyum sağlayabilmesi ve bilinçli bir şekilde bu yenilikleri anlayabilmesi için kitle iletişim aracı olan gazetenin uygun bir mecra olduğu kanaatine varılmıştır. Gelişime en açık olan dönem ise çocukluk çağı olduğundan doğrudan çocuklara yönelik bir yayın yapma ihtiyacı doğmuştur. Bu süreçte yeniliklere hem ayak uydurabilen hem de düzgün ahlaklı gençlerin yetişmesi sosyal dönüşümün kalıcı hale getireceği fikrini oluşturmuştur (Şimşek, 2002, s. 119).

Sonuç

Doğu Türkistan'da Uygurcanın geleceği, bölgenin karşı karşıya kaldığı çeşitli tehditler sebebiyle tehlike arz etmektedir. Dünya genelinde 6000 ila 7000 arasında dil olduğu belirtilmekte ve bu dillerin neredeyse yarısının tehlike altında olduğu vurgulanmaktadır. Her dil, kültür mozağın bir parçası olup, millî kimliği ortaya koyan bir göstergedir. Bu çalışma, Türk dil ve kültürünü tüm canlılığıyla temsil eden Uygurcanın karşılaştığı zorluklar karşısında toplumu ve özellikle gelecek nesilleri bilinçlendirmek amacıyla bir çocuk gazetesi çıkarma önerisi getirmektedir.

Bu çalışmada önerilen çocuk gazetesi, çocuğa görelilik ilkesine bağlı kalarak tıpkı Tanzimat Dönemi'nde olduğu gibi çocukların ilgisini çekecek şekilde tasarlanmalıdır. Zamanımızın teknolojik imkânları göz önünde bulundurulduğunda yapay zekâ desteğiyle Uygur masalları ve halk inanışları illüstrasyonlar şeklinde gazetede yer alabilir. Hatta

çocuklar için hazırlanacak bu gazete online olarak da hazırlanabilir ve çocukların gazetenin içeriğine aktif katkıda bulunmalarını sağlayacak bir sistem kurulabilir. Bu sistemde, çocuklar kendi Uygurca hikâyelerini oluşturarak dili daha yetkin bir şekilde kullanma imkânına sahip olacaklardır. Bu yaklaşım, gazetenin içeriğini zenginleştirecek ve çocukların Uygurca'yı aktif bir şekilde kullanmalarına ve dilin gelişimine katkıda bulunmalarına olanak sağlayacaktır.

Mümeyyiz örneğinde olduğu gibi toplumu bilinçlendirmek için evvela çocuklara seslenmeliyiz. Çocukların kendi kültürlerine olan aidiyet duygusunu artırmak, Uygurca düşünüp Uygurca hayal kurmalarına, Uygurca rüya görmelerine katkı sağlamakla birlikte kültürel mirası korumak ve gelecek nesillere aktarmak amacıyla hazırlanacak olan bu gazete, toplumun sosyal bağlarını güçlendirecek ve dilin sürekliliğini teşvik edecektir. Bu sürecin dilin kullanım alanının süreç içinde artmasına yardımcı olacağı öngörülmektedir.

Kaynakça

- Alptekin, İ. Y. (1975). *Doğu Türkistan davası*. Otağ Yayınları.
- Ayhan, B. (2008). Olağanüstü durumlarda toplumsal dayanışma ve bütünleşmeye basının katkısı: milli mücadele dönemi Türk basını. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(19), 75-99.
- Bayram, Y. (2005). Türk edebiyatının ilk çocuk dergisi: mümeyyiz (1869-1870). *Hece (Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı)*, 9(104-105), 484-500.
- Buğra, M. E. (1952). *Doğu Türkistan: tarihi, coğrafi ve şimdiki durumu*. Güven Basımevi.
- Crystal, D. (2010). *Dillerin katli* (G. Cansız, Çev.). Profil Yayıncılık.
- Doğan, L. (2014). *Uygur Türkçesi grameri*. Parafiks Yayınevi
- Emet, E. (2007). Doğu Türkistan'da çift dilli eğitim. *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi (ICANAS 38)*, Ankara.
- Işık, S. ve Köktürk, Ş. (2024). Tanzimat Dönemi'nde gazetecilik ve haber çevirileri üzerine bir inceleme. *Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, (13), 42-57. <https://doi.org/10.48131/jscs.1479709>
- Kahya, H. (2024). Mümeyyiz çocuk dergisinde (1869-1870) ideal ve gerçek çocukluk. *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, (23), 1-20. <https://doi.org/10.21021/osmed.1369647>
- Kaplan, M. (1983). *Kültür ve dil*. Dergah Yayınları.
- Nettle, D. ve Romaine, S. (2002). *Kaybolan sesler: dünya dillerinin yok oluş süreci* (H. Özgür Turgan, Çev.). Oğlak Yayınları.
- Ögel, B. (2001). *Dünden bugüne Türk kültürünün gelişme çağları*. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Şimşek, H. (2002). *Tanzimat ve mutlakiyet dönemi çocuk dergilerinin eğitim açısından incelenmesi* [Yayınlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Tokgöz, O. (1981). *Temel gazetecilik*. 100. Doğum Yılında Atatürk'e Armağan Dizisi: 19. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Tuna, A. (2012). *Doğu Türkistan'da asimilasyon ve ayrımcılık*. İHH İnsani Yardım Vakfı Yayınları.
- Türel, G. G. (2023). Tanzimat döneminin eğitim vizyonu bağlamında Osmanlı'da çocuk gazete ve dergileri. B. F. Sarıkaya (Edt.), *İletişim ve Medya Alanında Uluslararası Araştırmalar XVII (ss.15-27)*, Eğitim Yayınevi

Extended Summary

Uyghur, as a deep-rooted and rich dialect of the Turkic language family, has carried an important cultural heritage throughout history. Although it is not included in UNESCO's "Atlas of Endangered Languages", the Uyghur language is trying to survive by resisting various internal and external threats. This language plays a critical role in the dissemination of Turkic culture and language and forms part of the cultural identity of the Uyghur people. The survival of the Uyghur language is extremely important not only for the community that speaks this language, but also for the integrity of Turkic culture and history. The existence of language is indispensable for future generations to recognize their roots, protect their cultural heritage and express themselves. Beyond the means of communication, language is an element that shapes the identity of individuals and societies and reinforces cultural values and social ties. A language reflects the past experiences, traditions, beliefs, and value judgments of the society in which it is spoken. The Uyghur language is full of rich proverbs, idioms, and folktales. Such elements show that language is more than just a means of communication, it is also a carrier of culture. These cultural elements embedded in the language shape the way society perceives the world and provide a historical continuity. Societies protect their past, cultural identities and social ties by using their languages. For this reason, the preservation of the language is extremely important in terms of keeping the cultural heritage alive and transferring it to future generations. The preservation of the Uyghur language not only contributes to the survival of a language, but also to the survival of the cultural identity, traditions and social values of the Uyghur people. The Uyghur language is the carrier of the Uyghur culture, and the deep roots of this culture have been formed in historical processes. In this context, keeping the language alive is an important step to protect social identity and strengthen individuals' commitment to their roots. The survival of the Uyghur language is directly related to the ability of the Uyghur people to preserve their cultural roots and pass them on to future generations. In line with this main purpose, considering the roles of newspapers throughout history, a study inspired by the purpose of the establishment of the first children's newspaper in our history is proposed. Children's newspapers stand out as an important tool in terms of disseminating language, creating language awareness and transferring cultural values, especially among young generations. It provides an effective medium for children to get to know their own culture, to keep these cultural values alive and to ensure that the language finds a place in daily life. Our proposal is to create a newspaper for children in support of the Uyghur language. This newspaper will teach children the basic concepts and expressions of the Uyghur language, while at the same time developing their language awareness, strengthening their cultural ties and aiming to increase the social prestige of the Uyghur language. The newspaper will include informative content about Uyghur culture, traditions, historical figures, and daily life; At the same time, a platform will be created where children can share their stories and experiences. Children's newspapers have historically undertaken educational, cultural and social functions and have been an effective tool for the continuity of language and its transfer to future generations. Such publications contribute to the dissemination of the language among the younger generations, to the development of sensitivity towards the language and to the prestige of the language. While children discover the richness of the language through the content in the newspaper, they also contribute to the preservation of cultural heritage. This study, which was prepared with the aim of increasing children's sense of belonging to their own culture, preserving cultural heritage and transferring it to future generations in East Turkestan, offers a promising approach to strengthen the social ties of the society. The preservation of the Uyghur language is extremely important in order to keep this language and therefore its cultural heritage alive, to preserve the collective memory and to enable individuals to claim their own identities. The children's newspaper will contribute to the strengthening of social ties and the continuity of the language by reinforcing the inclusion of the Uyghur language in daily life. Because children are the ones who will protect and keep a language alive. As a result, the preservation and survival of the Uyghur language should be considered as a part of the richness and diversity of Turkic culture and should be seen as an important investment for the future of society. Innovative projects such as children's newspapers are needed to maintain the existence of the Uyghur language, to keep the cultural heritage alive and to pass it on to future generations. These projects will keep the cultural values of the Uyghur people alive and increase the power of the language. The continuity of the Uyghur language is directly related to the commitment of the younger generations to this language, and the studies to be carried out in this context will shape the future of the Uyghur language.

